

CUVINTE MICI, ÎNȚELESURI MULTE: DESPRE INTRODUCEREA UNOR MARCATORI DISCURSIVI ÎN DEX

VALENTINA COJOCARU

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
Universitatea din București
e-mail: valentina.cojocaru@unibuc.ro

RAMONA CĂTĂLINA CORBEANU

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
Universitatea din București
e-mail: catalina.corbeanu@unibuc.ro

Cuvinte-cheie: *dicționare explicative românești, dicționare explicative străine, marcatori discursivi, valori pragmatice, anglicisme.*

Keywords: *Romanian dictionaries, foreign dictionaries, discourse markers, pragmatic values, anglicisms.*

INTRODUCERE

Prin acest studiu ne propunem să aducem în atenția lexicografilor o clasă de cuvinte „incomode” și totodată (im)posibilitatea includerii acestora în *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX). Prin cuvinte „incomode” avem în vedere un grup de elemente lexicale care sunt cunoscute în lingvistica actuală sub numele de marcatori discursivi. Într-o primă fază a studiului vom analiza situația marcatorelor discursivi atât în dicționarele românești, cât și în dicționarele altor limbi (*Oxford Learners*, *Cambridge Dictionary*, *Larousse*). De asemenea, ne propunem să aducem în discuție și situația unor marcatori discursivi „împrumutați” care apar în DEX (2016). Vom face referire cu precădere la marcatorii discursivi împrumutați din limba engleză.

Într-o altă etapă, vom arăta frecvența mare a acestor marcatori prin exemple din corpusuri electronice, subliniind valorile lor pragmatice, și vom propune o definiție a unui marcator discursiv adecvată pentru un dicționar explicativ. Introducerea acestor termeni sub forma unui cuvânt-titlu sau doar sub forma unui sens separat presupune îndeplinirea unor criterii generale prestabilite și, sub acest aspect, vom prezenta atât argumente pro, cât și argumente contra pentru includerea lor în următoarea ediție a DEX-ului.

1. MARCATORI DISCURSIVI

Credem că e necesar să facem o mică descriere a marcatorelor discursivi, arătând în primul rând care sunt funcțiile acestora și precizând problemele/aspectele legate de terminologie.

Marcatorii discursivi desemnează un grup de cuvinte întâlnite frecvent în conversațiile zilnice (scrise sau orale) și care nu pot fi încadrate în nicio clasă gramaticală tradițională date fiind: statutul propozițional periferic, opționalitatea sintactică, conținutul semantic abstract, distribuția opacă, caracterul polifuncțional la nivel pragmatic-discursiv (Schiffrin 1987; Fraser 1996).

Pentru a evidenția caracterul polisemantic, Brinton (1996: 37–38) sintetizează cele mai importante funcții ale marcatorelor discursivi, printre care sunt de citat următoarele: (a) contribuie la inițierea, menținerea și încheierea unei conversații; (b) facilitează negocierea schimbului de replici; (c) sunt folosiți pentru a evita pauzele prea lungi în conversație sau pentru a umple un gol în vorbire; (d) marchează o pauză în discurs cauzată de rectificare, de elaborare, de specificare, de expansiune sau de schimbarea subiectului conversației și de revenire la un subiect anterior; (e) marchează tipul de relație între două secvențe discursive prin declanșarea implicaturilor conversaționale; (f) exprimă reacțiile sau atitudinile interlocutorilor în legătură cu conținutul propozițional; (g) mențin cooperarea și gradul de intimitate între participanții la discurs etc. Aceste caracteristici au făcut dificilă abordarea și încadrarea marcatorelor discursivi atât în studii de gramatică, cât și în lucrări lexicografice. Complexitatea acestor termeni reiese și din descrierile cu caracter contrastiv în multe dintre lucrările de specialitate: „cenușărese lingvistice”, „groapa de gunoi a conversației”, „particule misterioase”, „lipici discursiv”, „cuvinte cheie” etc.¹

În lingvistica internațională au fost menționate și acceptate mai multe denumiri pentru ceea ce numim în această lucrare marcatori discursivi. Toate aceste denumiri fac referire la caracterul discursiv sau pragmatic. Vom exemplifica doar câteva dintre cele mai cunoscute terminologii, și anume: **marcatori pragmatici** (cf. engl. „pragmatic markers” v. Fraser 1996, 1999, 2006, 2009; Brinton 1996; Andersen 1998, 2001; Andersen și Frerheim 2000; Aijmer 2013);

¹ Considerăm relevant să dăm variantă originală a conceptelor traduse de noi: „**linguistic Cinderellas**: familiar, drab, hard-worked, and lacking in morphological, phonological and etymological glamour” (Enkvist 1972: 95); „**lunacy ward** ... where mindless morphs stare vacantly with no purpose other than to be where they are” (Bolinger 1977: IX); „**‘detritus’ of conversation**, which is apparently lacking semantic content, and seemingly not contributing to the substance of what the discourse ends up having said” (Schegloff 1982: 74); „**mystery particles** ... are found to have a function which relates to a unit larger than the sentence, i. e. the paragraph and the discourse” (Longacre 1976: 468); „**the oil** which helps us perform the complex task of spontaneous speech production and interaction smoothly and efficiently” (Crystal 1988: 48); „**conversational greaser**” (WongFillmore, cited by Holmes 1986: 1); „**discourse glue**” (Fraser 1990: 385), „**clue words**” (Redeker 1990: 379).

particule discursive (cf. engl. „discourse particles” v. Aijmer 2002, Fischer 2006); *particule pragmatice* (cf. engl. „pragmatic particles” v. Beeching 2002); *semnale discursive* (cf. it. „segnali discorsivi” v. Bazzanella 1994); *cuvinte discursive* (cf. rus. „diskursivnye slova” v. Kiseleva și Paillard 1998), fr. „mots du discours” v. Ducrot 1980); *expresii pragmatice* (cf. engl. „pragmatic expressions” v. Erman 1987, 2001) etc.

Prin urmare, *marcator*, *particulă*, *semnal*, *cuvânt* sau *expresie* sunt termenii prin care lingviștii au făcut referire la aceste elemente lexicale, neexistând în prezent o denumire standard, o terminologie comună tuturor cercetărilor de specialitate, uneori aceasta variind și în funcție de direcția de analiză.

2. MARCATORI DISCURSIVI ÎN DICȚIONARE

2.1. MARCATORUL DISCURSIV „BINE” ÎN DICȚIONARELE ROMÂNEȘTI

Prezența și definirea marcatorilor discursivi din dicționarele românești nu este unitară, sensul de marcator lipsind total în unele dicționare, iar în altele făcându-se referire doar parțial. Pentru exemplificare, am ales marcatorul discursiv *bine* (engl. *well*, fr. *bien*) pe care l-am verificat în cele mai importante dicționare ale limbii române. Am marcat prezența sau absența sensului discursiv ale adverbului *bine* în tabelul de mai jos.

	DEX	DOOM 2021	DEXI	DCR ³	NDU	MDA	DELS	DLRM	DLRLC
bine	+	–	+	–	+	+	+	+	+

În DEX (2016), adverbul *bine* are o singură intrare cu două sensuri, unul pentru adverb (I) și unul pentru substantiv (II). Ca adverb de mod este ilustrat prin trei sensuri cu mai multe subsensuri. Utilizarea discursivă este surprinsă la sensul 2 al adverbului fiind marcată printr-un romb plin:

◆ (Având valoarea unei afirmații) *Bine, am să procedez cum vrei tu!* Expr. (Că) *bine zici!* = (că) zici așa cum trebuie. ◆ *Ei bine...* = după cum spuneam...

În DEXI, valoarea discursivă a lui *bine* apare la sensul 6, ilustrată cu mai multe exemple:

6 adv. (având val. unei afirm.) Da, desigur. *Bine, am să procedez cum vrei tu!*
◆ De acord cu ceva. *Bine, Maria, poți să pleci,* o expr. *Ei bine...* = după cum spuneam...
Ba că bine zici! v. ba. (Că) *bine zici* v. zice.

În NDU, este semnalată parțial valoarea pragmatică a lui *bine* la sensul 8 al adverbului, fiind exemplificată valoarea de acord și apare aceeași expresie atestată în DEX și DEXI, și anume, *Ei bine...*:

8. Da: *bine, mă voi duce. Ei bine...*, după cum spuneam

În MDA, la sensul 27 a lui *bine*, prin exemplul dat putem deduce valoare de acord:

27 adv. *Bine, facem așa!* Exprimă o afirmație.

În DELS, valoarea pragmatică este mai bine reprezentată, prin două locuțiuni adverbiale și două expresii verbale, majoritatea indicând valoarea de acord a marcatorului *bine*:

(loc. adv.) **Vezi bine (că)** Firește (că), *negreșit*.
 (loc. adv.) **Ba bine că nu** Desigur, *firește, fără îndoială*.
 (Expr. vb.) **Că bine zici** **1.** Ai dreptate. **2.** Sunt de acord.
 (Expr. vb.) **Ei bine...**După cum spuneam.

În DLRLC și în DLRM, sensul 4 al adverbului *bine* arată parțial valoarea discursivă, anume când marchează un acord, cu mențiunea că poate fi folosit eliptic:

4. (Eliptic, cu sensul unei propoziții aprobative) Sunt de acord, îmi place, îmi convine. *Bine, domnule. Poți pleca.* DUMITRIU, B. F. 12. *Vreau să mă duc... să-i spun ceva. – Bine, Ivane, du-te.* DLRLC

4. (Eliptic, cu sensul unei propoziții afirmative) Sunt de acord, îmi convine. *Bine, Ivane, du-te* (CREANGĂ). DLRM

2.2. MARCATORUL DISCURSIV „BINE” ÎN DICȚIONARE STRĂINE

Spre deosebire de dicționarele românești, unde sensul discursiv este menționat parțial, tangențial, în dicționarele străine consultate am observat, pe de o parte, intrări separate pentru utilizarea discursivă (*Oxford learners*, *Cambridge Dictionary*), pe de altă parte, un sens separat pentru valoarea de marcator (*Larousse*).

În *Oxford learners*, de exemplu, *well* are intrare separată ca adverb, ca substantiv, ca adjectiv și ca exclamație. La ultima intrare, cea pentru exclamație, valorile discursive sunt clasificate, descrise și exemplificate în nouă sensuri în funcție de utilizarea pragmatică a marcatorului: exprimă surpriza, furia, arată resemnarea, acceptarea, acordul sau continuarea conversației după o pauză, este

folosit pentru a marca incertitudinea sau o pauză în așteptarea unui răspuns, marchează finalul unei conversații sau concluzia.

1. used to express surprise, anger or relief <i>Well, well – I would never have guessed it!</i> <i>Well, really! What a thing to say!</i> <i>Well, thank goodness that's over!</i>
2. used to show that you accept that something cannot be changed <i>Well, it can't be helped.</i> <i>'We lost.' 'Oh, well. Better luck next time.'</i>
3. used to agree to something, rather unwillingly <i>Well, I suppose I could fit you in at 3.45.</i> <i>Oh, very well, then, if you insist.</i>
4. used when continuing a conversation after a break <i>Well, as I was saying...</i>
5. used to say that something is uncertain <i>'Do you want to come?' 'Well, I'm not sure.'</i>
6. used to show that you are waiting for somebody to say something <i>Well? Are you going to tell us or not?</i>
7. used to mark the end of a conversation <i>Well, I'd better be going now.</i>
8. used when you are stopping to consider your next words <i>I think it happened, well, towards the end of last summer.</i>
9. used when you want to correct or change something that you have just said <i>There were thousands of people there – well, hundreds, anyway.</i>

În *Cambridge Dictionary*, *well* are trei intrări separate: ca adverb, ca adjectiv și ca marcator discursiv. Ca marcator discursiv apare cu mențiunea că este folosit în engleza vorbită, iar valorile discursive sunt exemplificate prin contexte mai largi:

In speaking, we often use <i>well</i> at the start of what we say. Its main function is to show that we are thinking about the question that we have been asked: A: <i>How was your meeting?</i> B: <i>Well, it's difficult to say. I think they liked our presentation but I am not sure.</i> A: <i>How long would it take to drive from Dundee to here?</i> B: <i>Well, let me see. I'd say it would take at least three hours, if not more.</i>
We can use <i>well</i> to show a slight change in topic, or when what we are about to say is not quite what is expected: A: <i>Have you found a house yet?</i> B: <i>Well, we've stopped looking actually. Nadia's company has offered her another contract and we've decided to stay in Edinburgh for another year.</i> A: <i>Did you like that book?</i> B: <i>Well, it was interesting, but war stories are not really my favourite.</i>
We can use <i>well</i> when we want to change what we have said slightly, or say something in another way:

<i>I'm not going on a hiking holiday. I hate walking. Well, I hate being out in the cold weather.</i> <i>Fiona is feeling better. Well, she's much better than she was. She'll be back to work on Monday.</i>
We can use <i>well</i> when we admit or acknowledge that something is correct or true: A: <i>It'll take four hours to get to Glasgow.</i> B: <i>It'll take more than that. We'll have to stop for a break somewhere.</i> A: <i>Well, that's true.</i>

În *Larousse*, adverbul *bien* are sens separat pentru valoarea discursivă, cu mențiunea importantă că este folosit la începutul enunțului și cu enumerarea câtorva dintre valori (acordul, constatarea unui fapt, trecerea de la un subiect la altul):

8. En tête de phrase, exprime l'approbation ou la constatation d'un fait et le passage à une autre considération: <i>Vous avez compris? Bien.</i>

În dicționarele străine consultate, delimitarea sensului de marcator discursiv (*Cambridge Dictionary*), respectiv exclamație (*Oxford learners*), poate reprezenta un model pentru includerea acestor marcatori și în dicționarele explicative ale limbii române.

2.3. MARCATORI DISCURSIVI ÎMPRUMUTAȚI

Plecând de la ideea că dicționarul explicativ (DEX 2016) include împrumuturi recente din engleză (dată fiind frecvența acestora în uz), am considerat necesar să verificăm dacă printre acestea sunt incluse și cuvinte cu valori discursive. În urma unei căutări manuale am descoperit următoarele intrări: *all right*, *cool*, *fair*, *o.k.*, *ups*.

DEX (2016)

ALL RIGHT loc. adv., interj. Bine! în regulă! [Pr.: <i>olráit</i>] — Cuv. engl.
COOL adj. invar., adv., s.n. 1. Adj. invar., adv. (Fam.; adesea exclamativ) (În mod) grozav, (în mod) extraordinar. 2. S.n. Manieră reținută, interiorizată de interpretare în jazzul modern. [Pr.: <i>cul</i>] — Cuv. engl.
O.K. adj. invar., adv. De acord, foarte bine. [Scriș și: <i>OK</i> . — Pr.: <i>okéi</i>] — Din engl. OK.
UPS interj. Exclamație care exprimă surprindere, mirare. — Din engl. oops.

Acești termeni sunt atestați în DEX ca adverbe sau ca interjecții, dar sensul de marcator discursiv apare doar la *all right* și *cool*, cu mențiunea că sunt surprinse doar câteva dintre valorile pragmatice.

Un alt dicționar la care ne-am raportat în cercetarea de față este noua ediție a DOOM-ului (2021), unde am găsit atestări noi în ceea ce privește uzul marcatorilor discursivi. Se poate observa că *all right* are intrare separată ca interjecție, ceea ce ne arată că elementele cu valori discursive pot avea intrări separate. Pe lângă

elemente împrumutate de engleză atestate în DEX, în DOOM mai apar și *no comment* și *sorry*.

DOOM (2021)

!all right ¹ (engl.) [pron. <i>olrait</i>] interj.
!all right ² (engl.) [pron. <i>olrait</i>] loc. adj., loc. adv. (<i>comportament ~, a se purta ~</i>)
cool ¹ (fam.) (engl.) [pron. <i>kul</i>] adj. invar., adv. (<i>tineri ~, a se purta ~</i>)
+no comment (engl.) [<i>no pron. nău</i>] loc. interj.
!OK ¹ (fam.) (engl.) [cit. <i>okei</i>] adj. invar., adv. (<i>condiții ~; ~, așa facem.</i>) – parțial marcat
+OK ² (fam.) (engl.) [cit. <i>okei</i>] s. n., art. <i>OK-ul</i> [cit. <i>okeiul</i>] (<i>a(-și) da ~</i>)
+sorry (engl.) adv.

În ceea ce privește marcatorii împrumutați din engleză, includerea lor în dicționare ne face să ne întrebăm în ce măsură o serie de alți marcatori utilizați frecvent, cu multe ocurențe în corpusurile consultate (*CoRoLa*² și *Sketch Engine*³) ar putea să reprezinte noi intrări în dicționarul explicativ. Dintre cele mai uzuale anglicisme cu valori discursive, neatestăte în dicționare, fac parte următoarele structuri: *actually, also, anyway, apparently, basically, but, by the way, eventually, finally, I mean, Jesus!, no way!, Oh my God!, otherwise, please, so, really, what!?, wow!, yay!, You know* etc.

Menționăm că la o simplă căutare pe *Sketch Engine*, în texte românești, au rezultat peste 4600 de ocurențe pentru marcatorul *anyway* și peste 25.000 pentru marcatorul *wow*, de unde reiese că acești marcatori împrumutați sunt foarte folosiți în româna actuală și ar merita să fie luați în considerare de lexicografi.

3. VALORI PRAGMATICE

Spre deosebire de corespondentul său adverbial (1.a.), marcatorul discursiv *bine* nu este dependent sintactic sau lexical de constituenții grupului în care apare, acesta putând fi omis fără să afecteze gramaticalitatea sau conținutul propozițional al enunțului (1.b.). Cu alte cuvinte, marcatorul *bine* nu determină verbe, dar poate fi determinat de alte adverbe în funcție de contextul în care apare:

- (1) a. *Scrie (foarte, mai) bine.*
b. *(Foarte, mai) bine, scrie.*

În exemplul (1.b.) putem observa cum marcatorul *bine* operează pe mai multe niveluri discursive, relaționând planul acțiunii [X scrie] și al contextului

² CoRoLa este un corpus computațional de referință pentru limba română contemporană (<https://corola.racai.ro/>).

³ *Sketch Engine* este un manager de corpus și un software de analiză a textului dezvoltat de Lexical Computing Limited.

acțiunii cu atitudinea vorbitorului, care poate varia în funcție de contextul în care e amplasată acțiunea. De exemplu, *bine* poate marca un acord, un reproș, o acceptare, o sugestie etc. Caracterul parantetic poate fi explicat și prin prezența virgulei, care separă la nivel sintactic cele două planuri discursive.

În definiția unui marcator discursiv este vizată în primul rând valoarea pragmatică a acestuia. Pentru a evidenția caracterul polifuncțional pragmatic, am analizat mai multe contexte în care apare marcatorul *bine* și am identificat o serie de valori pragmatice, cele mai frecvente fiind: marcarea unui acord sau a unei aprobări; marcarea acceptării prin cedare sau prin resemnare; solicitarea unei explicații; semnalarea încheierii unei conversații sau trecerea de la un subiect la altul; marcarea unei ironii sau a unui reproș; a constatării unui fapt sau a unui contrast; introducerea unei reformulări, a unei rectificări sau a unei completări; marcarea caracterului retoric.

3.1. ACORDUL, APROBAREA

Valoarea de acord derivă din sensul de bază al adverbului: „arată situația subiectivă a vorbitorului (față de ceva s. cineva), care e plăcută, favorabilă, mulțumitoare, satisfăcătoare etc.” (v. DA s.v. *bine*). Este posibil ca elipsa verbului *a fi* să fi contribuit la evoluția adverbului *bine* către statutul de marcator discursiv. În exemplele (2.a.) și (2.b.), valoarea de acord/aprobare este întărită de repetiția adverbului *da*, probabil datorită caracterului polifuncțional al marcatorului, dar și a tendinței de desemantizare.

- (2) a. B: < R și aștept un telefon să-mi spunei ce părere aveți despre ofertă. dacă o să fiți de acord cu ea↑ # o să vă trimit și un set de dobândă>↓ da # faceți dosaru↑ #
îl trimiteți↑
A: da da **bine**.
B: îl analizează↑ # vedem dacă e da bun sau nu↑ # dacă se aprobă sau nu↑
(IVLRA 192)
b. A: vrem să știm așa câteva lucruri↓ nici n-o să punem o notă↓ teza contează↓
dacă vrei să chemi pe celălalt coleg sau colegă ce mai aveți↓ tot dintre cei Patru↓
deocamdată↓
B: da da da↓ **bine**↓
A: și pe urmă cum apare încă unu↑
B: așa↑ îl trimitem încoace↓
A: îl trimiteți încoace. (IVLRA 92)
c. B: îl aduc pe comandă:
A: îl aduc peste două săptămîni↓
B: **bine**↓
A: dacă îl comandăm. (IVLRA 179)

3.2. ACCEPTAREA PRIN CEDARE SAU RESEMNARE

În exemplele de mai jos, *bine* marchează o valoare similară acordului, și anume acceptarea unei situații, aducând în prim-plan concesia care stă la baza acceptării. Concesia la rândul ei poate fi de mai multe tipuri. În exemplele (3.a.) – (3.d.) este vorba de concesie realizată prin cedare, în exemplul (3.e.), de concesie realizată prin resemnare.

- (3) a. *După încă o săptămână de ostilitate, cei doi au ieșit în același timp din lăcașurile de cult, s-au îndreptat unul spre altul și-au spus într-un glas: „Bine, Allah nu e Allah, dă-mi căruța!” „Bine, Isus n-a înviat, dă-mi plugul!”* (Cărtărescu, 2003: 225-226)
- b. *Off, dragii mei! Nici nu știți în ce primejdii vă băgați... Și după ce-i mai cântări o dată din priviri zise: – Bine! Hai să vă spun tot ce știu despre asta.* (drumul-spre-vozia.ro)
- c. *Bine, haică te iert, totuși, pentru că scrii bine. Dar altă dată, vezi, să nu se mai întâmple.* (filos.ro)
- d. *Hai, mă, hai să-i trimitem! Bine, hai, de ce nu?* (Cărtărescu, 2010: 53)
- e. *aoleu ↓ după mi-a făcut capu' calendar o juma' de oră > (xxx) DA BINE ne vedem la avocați asta ESTE* (IVLRA 87)

3.3. SOLICITAREA UNEI EXPLICAȚII

Bine apare frecvent în enunțuri interogative marcând solicitarea unor explicații pe fondul unui contrast între așteptările vorbitorului și o situație dată cu care acestea nu corespund. Contrastul este accentuat și de conjuncția *dar* (4.a.), (4.b.) care, la fel ca și marcatorul *bine*, leagă două secvențe de discurs la nivel transfrastic, pe de o parte, între locutor și interlocutor, și, pe de altă parte, între locutor și propriile așteptări.

- (4) a. *Bine, dar de unde știți ce înseamnă, cum le-ați descifrat?* (Pârvulescu, 2012: 458)
- b. *Bine, dar de ce v-ați pregătit de somn?* (Alecsandri, 1974: 316)
- c. *Bine, domnul meu, dacă cunoști că domnul C. este astfel, cum de te găsești într-o legătură de prietenie atât de strânsă cu el?* (Alecsandri, 1974: 97)
- d. *Bine, dragul meu unchișor, de unde și până unde poeziile mele au agiuns în mâinile frumoasei ladi V.?* (Alecsandri, 1974: 222)

3.4. TRECEREA DE LA UN SUBIECT LA ALTUL SAU ÎNCHEIEREA CONVERSAȚIEI

O valoare *bine* reprezentată în uz este cea de încheiere a unei conversații (5.b.) – (5.f.) sau a unei discuții pe marginea unui subiect și de trecerea la un alt subiect (5.a.). În primul exemplu (5.a.), observăm un *ei bine* care marchează resemnarea cu o anumită situație, fiind amplasat la finalul enunțului, și un *ei bine* la

începutul enunțului, care marchează introducerea unui nou subiect. În următorul exemplu (5.b.), *bine*₁, urmat de formula de adresare cu caracter familiar „mă”, semnalează interlocutorului apropierea de final a discuției, fiind în același timp declanșatorul lui *bine*₂, care reprezintă confirmarea sau acceptul interlocutorului că discuția s-a încheiat.

De cele mai multe ori, *bine* cu valoare de încheiere este însoțit de formulele convenționale de mulțumire, de urare, de rămas-bun etc. care, la rândul lor, semnalează încheierea (v. ex.5.c. – 5.f.).

- (5) a. *Eu văd că tu eviți să-mi răspunzi, ceea ce înseamnă că ai cu totul altă părere, ei, bine*₁...*Ei, bine*₂, știi ce face în clipa aceasta protejată ta? (Adameșteanu, 1983: 69)
- b. A: *CE treabă are prietenu nădiei cu tine*↑ *NU-nțeleg*.
 B: <@ nu↓ nu mă bag↓ peste ea↓> hi hi .
 A: hi hi
 B: *BI:ne*₁ mă↓
 A: *bine*₂↓
 B: *DECI te aștept*↑ *vii?* î↑ # *deci ți-am zis*↑ *la: la nouă jumate*↓ *în față la /TUAIS/*. (IVLRA 171)
- c. *da*↓ *desigur*↓ *bine*↓ *vă mulțumesc*↓ *la revedere*. (IVLRA 100)
- d. B: *că nu știu unde să-l găsesc nu știu unde să-l caut acumă că*↓
 A: *bine* spor la cumpărături la ce faci acolo și baftă mîine. ne vedem la școală.
 [...]
 B: să fie. pa.
 A: pa pa (IVLRA 38)
- e. B: *da* ↓ *o să încerc dacă E să vă mai sun* ↓
 A: < R *bine*₁ y*** >
 B: *bine*₂↓
 A: *bine*₃↓ *îhî /mersi/* (IVLRA 175)
- f. A: *bine*₁. <_R *deci aș putea să trimit mesaj pe acest număr* ↑ *nu ?*>
 B: <_R *da da da*>
 A: *și: î* tarifu este același î *NU ?*
 B: sigur că da.
 A: <_P *bine*₂↓ *vă mulțumesc mult*>.
 B: mulțumim și noi pentru apelul la dialog. (IVLRA 191)

3.5. REPROȘUL, IRONIA

În exemplele de mai jos, *bine* marchează o critică adresată interlocutorului prezentată sub formă de reproș (6.a.) – (6.d.) sau ironie (6.e.). În exemplele care exprimă reproșul, se poate observa o notă ușor ironică dată de formulele de adresare cu caracter familiar, ironic ce însoțesc marcatorul *bine*: „monșer”, „domnule”, „mă”, „mă maestre”.

- (6) a. *Și bineînțeles că în toiul discuției pica un alt amic care îl apostrofa pe primul: „Bine, monșer, mă făcuși să te aștept ieri la Căsuță ca o mazăre?... (Cărtărescu, 2003:62)*
 b. *Bine, domnule, îi zisei, nu este o lună de când ai vizitat Spania, și acum vrei iar să începi acest voiaj? (Alecsandri, 1974: 196)*
 c. *bine mă↓ ” zic↓ „N-Ai atîta MINte să-ți dai seama? CUM să ți-l dau ți (IVLRA 52)*
 d. *Păi bine mă maestre, întâi ne aburești cu capitalismul, cu competiția și piața liberă și acum vii cu soluții din astea comuniste, în care vrei ca Guvernul să ne oblige pe noi, cetățenii, să plătim pentru incompetența matală în ale managementului capitalist?! (dantanasescu.ro)*
 e. *Binemă că voi sunteți toți slabi și numai pe mine sfârâie slămina!!! (zambetesiamintiri.ro)*

3.6. CONSTATAREA UNUI FAPT

Marcatorul discursiv *bine* are rolul de a corela un fapt cu un alt fapt, subliniind că al doilea fapt, deseori omis sau trecut cu vederea, este la fel de important ca și primul (7.a.) – (7.c.) sau e mai puțin relevant în raport cu subiectul adus în discuție (7.f.). În exemplul (7.d.), *bine* marchează un răspuns indirect printr-o constatare care explică dificultatea de a oferi interlocutorului răspunsul așteptat. În exemplul (7.e.), colocația *ei bine* accentuează atitudinea de revoltă a vorbitorului față de o anumită situație.

- (7) a. *Știm cu toții că în autobuz e îngrămădeală, că deseori pute și că trebuie să fim cu ochii în patru la hoții de buzunare. Bine, era așa încă de pe vremea când sute de gălățeni circulau doar cu maxi-taxi și scuipau în sân când auzeau de urcat în autobuz... (viata-libera.ro)*
 b. *Bine, e bun și doar așa pentru voi, dacă vă place ciocolata și vreți să vă răsfațați puțin. (casareanbucate.ro)*
 c. *A: nu_nu_nu↓ tot așa a rămas. chiar ȘI acuma↓ în starea asta↓ eu încerc IAR↓ tot timpul îi este frică că cineva o fură↑ cînd lipsește ceva din casă↑
 B: da' bine↓ și de voi se teme↑ voi sînteți [ai ei↓ pe CIne mai are (IVLRA, 48)*
 d. *RM: CARE ar fi primii trei fotbaliști români ai tuturor timpurilor↓ așa >.
 II: ((își dregă vocea)) bine↓ <@ așa e greu de făcut> un clasament↓ (IVLRA 166)*
 e. *Ei bine, pentru gândirea de tip dihotomic, asta e un scandal. (Pleșu, 2003: 20)*
 f. *Bine, sunt case – destule – cu imperfecțiuni mari, dar hai să nu discutăm despre ele acum. (andreeapatrascu.ro)*

3.7. MARCAREA UNUI CONTRAST

Ca marcator de contrast, *bine* este adesea însoțit de conjuncția adversativă *dar* care întărește valoarea de contrast între două secvențe discursive. În exemplul (8.a.), *bine* segmentează mesajul astfel: o secvență codifică o situație [muzica e un obstacol de netrecut între două persoane] care încalcă așteptările vorbitorului

codificate în a doua secvență [muzica nu e un obstacol]. În exemplul (8.b.), se creează un contrast între secvențele [o amendă nu e o mândrie] și [o amendă nu e un necaz prea mare], prin faptul că a doua secvență contrazice convingerea comună potrivit căreia o amendă, de orice fel ar fi, reprezintă un necaz.

- (8) a. *B: e: ne gândim că poate CIne știe↓ avem preferințe comune și din cauza asta (xxx)*
A: bine da' MUzica zău↓ chiar MUzica↓ e-așa ceva de:⊥ un obstacol de netrecut
între două persoane? (IVLRA 214)
 b. *Prima amendă din viața mea. N-ar fi deloc o mândrie... bine, niciun necaz prea mare n-ar fi...* (Goma, 2011: 116)

3.8. RECTIFICAREA PRIN REFORMULARE SAU COMPLETARE

Marcatorul *bine* este folosit și în contexte care necesită o rectificare (9.a.), (9.b.) sau o completare (9.c.), (9.d.). În exemplul (9.c.), *bine* marchează informația dată [nu există în stoc] ca fiind incompletă, reluând întrebarea de mai sus pentru care nu a primit un răspuns [se poate face comandă?].

- (9) a. *Faza cea mai tare e ca oamenii astia la parterul cladirii de birouri au un bar, frate! Bine, ei cica ii zic "cafeenea"* (supergulia.ro)
 b. *și între timp ne-am uitat la ea și vedem că și ea are (xxx) niște pete pă mână. bine↓ puteau fi oriunde↓ da' noi ne-am uitat (la mână) # (IVLRA 64)*
 c. *A: dar ↑se po:ate: ↑face cu o COmanDĂ:?*
B: nu: există în stoc deocamdată.
A: bine↙<_R nu există-n stoc↙ DAR putem să facem
B: două săptămîni ↙să știți↙ (IVLRA 195)
 d. *A: cu MII dă bombe trăgeau↓ pentru nimic↓ și CE se-ntîmplă↓*
B: ghiuLEle vrei să spui
A: bine# bombe de-ale lor↓ de tunuri↓ nu↑ (IVLRA 49)

3.9. CREAREA UNUI SUSPANS

În exemplele de mai jos, *ei bine* este folosit retoric având rolul de a dinamiza textul, marcând un moment de suspans între o întrebare și un răspuns (10.a.), (10.b.) sau între un fapt și justificarea acestuia (10.c.)

- (10) a. *Și mai ales, cine nu participa la concursul pentru cel mai mare "bubble gum"? Ei bine, recordul pentru cel mai mare balon făcut dintr-o gumă de mestecat a fost atins în 2004 nu de către un copil, ci de un adult în toată puterea cuvântului: americanul Chad Fell.* (a1.ro)
 b. *Vara aceasta, românii dau peisajele idilice de peste hotare, pe prima stațiune exotică din România. Despre ce este vorba? Ei bine, despre un sat plutitor, realizat în localitatea Berzasca din județul Caraș-Severin, într-o zonă cu un peisaj impresionant.* (a1.ro)

c. La un moment dat, mă plictisesc de atâtea cifre și mă trezesc că îl întreb cât de ușor poate fi spartă o bancă. La care el zîmbește subțire și-mi spune: n-ai idee cât de ușor. Mi-am închis reportofonul. **Ei bine**, omul mi-a spus niște chestii de nu vă vine să credeți... (rammstein.ro)

Putem observa că, în exemplele analizate, *bine* apare de cele mai multe ori la începutul enunțului și poate fi precedat sau urmat de alți marcatori: *ei bine*, *păi bine*, *da' bine*, *bine dar*. O altă observație importantă este că în corpusul de texte orale nu am găsit nicio ocurență pentru *ei bine*, spre deosebire de textele scrise, unde apare frecvent, probabil datorită caracterului său livresc. De asemenea, este posibil ca *ei bine* să fie un calc după fr. *eh bien*, dovadă că circulă mai ales în limbajul scris.

4. DEFINIȚIA UNUI MARCATOR DISCURSIV

Plecând de la modelul de definire a unui marcator discursiv în dicționarele străine analizate, propunem ca definiția lui *bine* să includă și valorile pragmatice/discursive, fie trecându-le ca subsens (A), fie ca intrare separată (B):

(A) Bine = element (discursiv/pragmatic) folosit pentru a marca o valoare pragmatică (un acord sau o aprobare, acceptarea prin cedare sau resemnare, solicitarea unei explicații, încheierea unei conversații sau trecerea la un alt subiect, un reproș sau o ironie, constatarea unui fapt, marcarea unui contrast, rectificarea prin reformulare sau completare, crearea unui suspans)

(B) Bine = **III.** (Adesea în oral) Element (discursiv/pragmatic) folosit pentru a marca: **1.** un acord sau o aprobare (*Bine, așa facem*), **2.** acceptarea prin cedare sau resemnare (*Bine, cum zici tu*), **3.** solicitarea unei explicații (*Bine, dar de unde știi?*), **4.** încheierea unei conversații (*Bine, vorbim mâine*), **5.** trecerea la un alt subiect (*Bine, hai acum să vorbim despre Mihai*), **6.** un reproș sau o ironie (*Bine, abia acum îmi zici?!*), **7.** constatarea unui fapt (*Bine, am luat examenul, dar nu despre asta e vorba*), marcarea unui contrast (*Bine, dar chiar așa?!*), rectificarea prin reformulare sau completare (*Bine, ceea ce am vrut să spun este că...*), crearea unui suspans (*Ei bine, nici nu vă imaginați ce s-a întâmplat*).

Urmărind criteriile de includere în DEX a unui termen sau a unui sens nou, considerăm că *bine* respectă următoarele criterii⁴: noutate lexicală necesară, indispensabilă; numărul mare de ocurențe; gradul de cunoaștere și de folosire a elementului lexical; reflectarea nivelului de evoluție a societății; apartenența la două stiluri funcționale; tendința de determinologizare.

⁴ Pentru mai multe detalii privind criteriile includerii noilor termeni în DEX, vezi Popescu 2009.

5. ARGUMENTE PRO ȘI CONTRA

Argumentele pentru care am considera justificată includerea marcatorelor discursivi într-un dicționar explicativ cum este DEX-ul sunt următoarele: frecvența mare în uz (oral și scris), predispoziția pentru decategorializare, utilitatea pentru învățarea limbii române ca limbă străină, dată fiind dificultatea de a-i traduce într-o altă limbă, atestarea în alte dicționare explicative, atestarea și analiza lor în lucrări de specialitate. Aceste criterii pot fi îndeplinite de o serie de marcatori discursivi care sunt cunoscuți și destul de frecvenți în limba română actuală (*adică, bine, oricum, păi, poate* etc.).

Este adevărat că în româna actuală întâlnim și mulți marcatori discursivi pe care încă nu-i putem considera „eligibili” pentru DEX, cum ar fi *blană, frate, gen, marfă* etc.

În ceea ce privește argumentele contra, primul ar fi reprezentat de problema taxonomică, și anume dificultatea de a-i încadra într-o clasă lexico-gramaticală tradițională, dat fiind procesul de decategorializare la care este supus un marcator discursiv.

Un al doilea argument contra ar fi problema terminologică. De-a lungul timpului, acești termeni au fost denumiți „cuvinte de umplutură”, „cuvinte și construcții incidente” (GRAM. ROM. 1 II 1954: 256–262; GRAM. ROM. 2 II 1963: 422–427), „mărci discursive / dialogale” (Pop 1985: 420; Ionescu-Ruxăndoiu 1995: 34–35; GALR II 2005: 833–841, 2008: 874–882); „conectori frastici și transfrastici” (GALR II 2005: 728–737, 2008: 768–777); „marcatori discursivi”, „marcatori pragmatici” sau chiar interjecții. Nici în lingvistica internațională nu s-a ajuns la un consens în ceea ce privește denumirea acestor termeni.

De asemenea, diversitatea funcțiilor pragmatice dependente de context poate reprezenta o problemă atunci când trebuie să definim sau să încadrăm un marcator discursiv și, nu în ultimul rând, trebuie menționat caracterul dinamic, efemer al acestora.

CONCLUZII

Problema marcatorelor discursivi este una spinoasă atunci când trebuie să treacă prin filtrul lexicografic/lexicologic. Dacă în cazul noilor intrări în dicționare se aplică criterii prestabilite și putem decide ușor dacă un termen este sau nu eligibil, în cazul marcatorelor discursivi apar și probleme legate de taxonomie, de terminologie, de corpusul în care ar trebui urmărită frecvența acestora.

Am adus în discuție în această lucrare situația marcatorelor discursivi din cele mai uzuale dicționare românești și am observat, de cele mai multe ori, că sensul discursiv apare parțial, „trunchiat” în comparație cu situația celor din dicționarele explicative străine.

Considerăm că o parte din marcatorii discursivi uzuali ar trebui luați în considerație pentru o nouă ediție a DEX-ului, cu mențiunea că valorile pragmatice ar trebui să fie însoțite de exemple clare și reprezentative pentru româna actuală.

SURSE

- Adameșteanu, 1983 = Adameșteanu, Gabriela, *Dimineața pierdută*, Editura Cartea Românească, București, 1983.
- Alecsandri, 1974 = Alecsandri, Vasile, *Opere IV, Proză*, Minerva, București, 1974.
- Cărtărescu, 2010 = Cărtărescu, Mircea, *Frumoasele străine*, Editura Humanitas, București, 2010.
- Cărtărescu, 2003 = Cărtărescu, Mircea, *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli*, Editura Humanitas, București, 2003.
- Goma, 2011 = Goma, Paul, *Jurnal*, 2011, <http://www.paulgoma.com/jurnal-2011/>
- IVLRA = Liliana Ionescu Ruxăndoiu (coord.), *Interacțiunea verbală în limba română vorbită actuală: corpus (selectiv): schiță de tipologie*, Editura Universității din București, București, 2002.
- Părvulescu, 2012 = Părvulescu, Ioana, *Viitorul începe luni*, Editura Humanitas, București, 2012.
- Pleșu, 2003 = Pleșu, Andrei, *Despre îngeri*, Editura Humanitas, București, 2003.
- Sketch engine = drumul-spre-vozia.ro, hellopitesti.ro, filos.ro, liniadefinish.ro, laguna-tour.ro, andreeapatrascu.ro, dantanasescu.ro, zambetesiamintiri.ro, viata-libera.ro, casareainbucate.ro, supergulia.ro, a1.ro, rammstein.ro

DICȚIONARE

- DELS = *Dicționar de expresii, locuțiuni și sintagme ale limbii române*, Cătălina Mărânduc, București, Editura Corint, 2010.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Academia Română, Ediție revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2016.
- DEXI = *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Coordonator științific: Eugenia Dima, Chișinău, Arc & Gunivas, 2007.
- DOOM 2021 = *Dicționarul Ortografic, Ortoepic și Morfologic al Limbii Române*, Academia Română, Ediția a III-a revăzută și adăugită, coord. Ioana Vintilă-Rădulescu. București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2021.
- DLR = *Dicționarul limbii române. (DLR)*. Serie nouă. I–XIV, București, Editura Academiei Române, 1965–2010.
- DLRLC = *Dicționarul limbii române literare contemporane*, coord. Dimitrie Macrea, Emil Petrovici, București, Editura Republicii Populare Române, 1955–1957.
- DLRM = *Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei, 1958.
- MDA = *Micul dicționar academic*. Vol. I–IV, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003.
- NDU = *Noul dicționar universal al limbii române*, Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, București – Chișinău, Editura Litera Internațional, 2006.
- Oxford Learners* = <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
- Cambridge Dictionary* = <https://dictionary.cambridge.org/>
- Larousse* = <https://www.larousse.fr/>

BIBLIOGRAFIE

- Aijmer, K., 2002, *English discourse particles: evidence from a corpus*. Amsterdam: John Benjamins.
- Aijmer, K., 2013, *Understanding Pragmatic Markers. A Variational Pragmatic Approach*. Edinburg: Edinburg University Press.
- Andersen, G., 1998, „The Pragmatic Marker *Like* from a Relevance Theoretic Perspective”, în A. Jucker, Y. Ziv, *Discourse Markers: Description and Theory*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Andersen, G., T. Fretheim (ed.), 2000, *Pragmatic Markers and Propositional Attitude*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Andersen, G., 2001, *Pragmatic Markers and Sociolinguistic Variation: a Relevance- Theoretic Approach to the Language of Adolescents*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Bazzanella, C., 1994, *Le facce del parlare. Un approccio pragmatico all'italiano parlato*. Firenze: La Nuova Italia.
- Beeching, K., 2002, *Gender, Politeness and Pragmatic Particles in French*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Bolinger, D., 1977, *Meaning and Form*. (English language series II.) London: Longman, 1977.
- Brinton, L. J., 1996, *Pragmatic Markers in English. Grammaticalization and Discourse Functions*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Crystal, D., 1988, „Another look at, well, you know...”, *English Today*, Vol. 4, nr. 1, 47–49.
- Ducrot, O. et al., 1980, *Les mots du discours*. Paris: Editions de Minuit.
- Erman, B., 1987, *A study of you know, you see and I mean in face to – face conversation*, Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in English 69. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Erman, B., 2001, „Pragmatic markers revisited with a focus on *you know* in adult and adolescent talk”, în Fischer, K. (ed.), 2006, *Approaches to Discourse Particles*. Amsterdam: Elsevier.
- Fraser, B., 1990, „An approach to discourse markers”, *Journal of Pragmatics* 14(3), 383–398.
- Fraser, B., 1996, „Pragmatic Markers”, *Pragmatics* 6(2), 167–190.
- Fraser, B., 1999, „What are discourse markers?”, *Journal of Pragmatics* 31(7), 931–952.
- Fraser, B., 2006, „Towards a theory of discourse markers”, în K. Fischer (ed.), *Approaches to Discourse Particles*. Amsterdam: Elsevier, 189–204.
- GALR II 2005 = Guțu Romalo, V. (coord.), 2005, *Gramatica limbii române*, vol. II. București: Editura Academiei Române.
- GALR II 2008 = Guțu Romalo, V. (coord.), 2008, *Gramatica limbii române*, vol II. București: Editura Academiei Române.
- GRAM. ROM.1 II 1954 = *Gramatica limbii române*, vol. II. [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954.
- GRAM. ROM. 2 II 1963 = *Gramatica limbii române*. vol. II. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963.
- Ionescu-Ruxăndoiu, L., 1995, *Conversația: structură și strategii*. București: All.
- Fraser, B., 2009, „An Account of Discourse Markers”, *International Review of Pragmatics* 1(2), 293–320.
- Kiseleva, K., D. Paillard, (ed.), 1998, *Diskursivnye Slova Russkogo Jazyka: Opyt Kontekstno-Semantičeskogo Opisaniia*. Moscova: Metatekst.
- Longacre, R. E., 1976. „‘Mystery’ particles and affixes”, în Mufwene, Salikokos, Walker, Carol A., Steever, Sanford B. (ed.). *Papers from the 12 th regional meeting. Chicago Linguistic Society*. April 23-25, 1976. Chicago: Chicago Linguistic Society, 468–475.
- Milaș, C., 2006–2007, „Adverbul *bine* ca marcă dialogală”, *Dacoromania*, serie nouă, XI–XII, 161–177.
- Pop, L., 1985, „Mărcidialogale”, *LR*, XXXIV, nr. 5, 420–426.
- Popescu, M., 2009, „Observații și propuneri pentru o nouă ediție a DEX”, *LR*, LVIII, nr. 4, 536–544.

Schegloff, E. A., 1982, „Discourse as an interactional achievement: some uses of ‘uh huh’ and other things that come between sentences”, in Deborah Tannen (ed.) *Analyzing Discourse: Text and Talk*. Washington D.C.: Georgetown University Press, 71–93.

**SMALL WORDS, BIG MEANINGS: ABOUT THE INTRODUCTION
OF SOME DISCOURSE MARKERS IN *DEX***

Abstract

The aim of this study is to bring in discussion the (im)possibility of including in the dictionary the class of discourse markers. By doing that we have analysed the situation of discourse markers in Romanian dictionaries, but also in foreign dictionaries (*Oxford Learners*, *Cambridge Dictionary*, *Larousse*). We have noticed that the foreign dictionaries consulted by us treat discourse markers and their pragmatic values as they have high frequency in use. Given the fact that some Romanian dictionaries contain already some borrowed discourse markers from English, and considering the criteria for including new words in dictionary, we believe that discourse markers deserve at least to be noticed and discussed by lexicographers.